

Zpráva ze služební cesty

Účel cesty: Školení o elektronických dokumentech. Seznámení se současnými trendy archivování elektronických dokumentů v Německu, rekognoskace problémových okruhů elektronického archivování a způsobu jejich řešení.

Termín: 13. – 16. 11. 2005

Účastníci: Ing. Miroslav Kunt, PhDr. Karel Koucký, Národní archiv

Zprávu podává:

Ing. Miroslav Kunt, PhDr. Karel Koucký, Národní archiv

Datum vyhotovení: 29. 11. 2005

Podpis ředitelky archivu:

Organizační údaje o služební cestě

Odjezd z Prahy: V neděli 13. 11. 2005 v 9:31 hodin vlakem.

Příjezd do Marburgu: Téhož dne ve 20:33 hodin.

Odjezd z Marburgu: Ve středu 16. 11. 2005 v 7:21 hodin vlakem.

Příjezd z Prahy: Téhož dne ve 20:23 hodin.

Ubytování: Penzion Tusculum, Gutenbergstr. 25.

Vyúčtování cesty: Provedeno v Národním archivu po návratu v předepsané lhůtě.

Průběh pobytu: S výjimkou neděle a středy, určených pro přepravu, jsme pobývali v budově Archivní školy v Marburgu, kde se školení odehrávalo.

Průběh školení

Ve dnech 14. – 15. listopadu 2005 jsme absolvovali školení „Elektronické dokumenty II: elektronické archivování“. Školení proběhlo v prostorách Archivní školy v Marburgu (Archivschule Marburg), vedením kursu byla pověřena dr. Andrea Hänger ze Spolkového archivu v Koblenzi. Společně s námi se výuky zúčastnilo dalších 14 archivářů z Německa a Švýcarska (jmenný seznam účastníků a institucí je připojen v přílohách).

Denní výuka byla strukturována vždy do dvou bloků, dopoledního (v prvním dni od 11:00 do 13:00, ve druhém od 8:30 do 13:00) a odpoledního (v prvním dni od 14:15 do 18:30, ve druhém od 14:15 do 16:15), mezi jednotlivými bloky byly k dispozici krátké občerstvovací pauzy, které účastníci využívali k navázání kontaktů a diskuzi. Vlastní přednášku autorka postavila na komentované powerpointové prezentaci, tato prezentace byla účastníkům souběžně dána k dispozici v tištěné podobě. Za každým tematickým oddílem se účastníci mohli zapojit do diskuze s vlastními postřehy nebo dotazy. Součástí kurzu byla i návštěva výpočetního střediska v budově Archivní školy, kde byly předvedeny postupy vyhodnocování některých starých databází z provenience státní správy Německé demokratické republiky, kterým se v současné době Spolkový archiv věnuje.

Setkání zahájil krátkým přivítáním ředitel marburské Archivní školy prof. Rainer Polley, jež poté předal slovo vedoucí kurzu dr. Hänger. Ta stručně nastínila program školení. Po obšírném seznámení se základními pojmy elektronického archivování měl následovat nástin typologie elektronických dat, dále pak organizační a technické předpoklady zálohování dat a jejich příprava a provádění převodu na místa určené k dlouhodobé archivaci. V dalším byly na programu techniky zpracování a zpravování dat v archivech, zpřístupnění elektronických dokumentů a metadata, elektronické podpisy a konečně užívání dlouhodobě uchovávaných elektronických dokumentů. S výjimkou elektronických podpisů se dr. Hänger ve své přednášce dotkla všech výše nastíněných tematických okruhů. Jednotlivé teoretické body dlouhodobého archivování glosovala dr. Hänger příklady z reálné archivní praxe v Německu, což mělo pro účel naší zahraniční cesty klíčový význam. Přínosné byly i konkrétní poznámky k tématu z řad německých a švýcarských účastníků kurzu.

V Německé spolkové republice má dosud dlouhodobější systematizované zkušenosti s přebíráním, zpracováním a uchováváním elektronických dat až na výjimky (např. Zemský archiv v Bádensku-Württembersku, <http://www.lad-bw.de/>) pouze Německý spolkový archiv (Bundesarchiv, <http://www.bundesarchiv.de/>). Předpokladem vypořádání se s touto zásadní problematikou je vycházení Spolkového archivu z výsledků práce projektu DOMEA-Konzept, který v Německu běží od sklonku 90. let minulého století a na němž mají pracovníci tohoto archivu zásadní podíl. Myšlenkou DOMEA-Konzeptu je prosazení společných organizačních prvků do elektronických systémů spisové služby, používaných veřejnou správou, které by zohledňovaly budoucí nakládání s elektronickými daty v příslušných

archivech. Kromě tohoto konkrétního bodu je součástí projektu DOMEA nástin řešení celé řady dalších problémů spojených s dlouhodobou archivací elektronických dokumentů, což z něho vytváří na jedné straně ucelený koncepční systém, který je ovšem na straně druhé otevřený dalším podnětům a inovacím. Charakteristickým znakem projektu DOMEA-Konzept je jeho neustálý dynamický vývoj, který klade vysoké nároky na organizaci práce. Širší odbornou veřejnost někdy máte neustálené používání názvu DOMEA, který se vyskytuje buď v této prosté formě anebo v rozvíte s přídomkem Konzept. Přitom se jedná vždy o odlišnou záležitost. V prvním případě název označuje konkrétní registrovaný software spisové služby výrobců Siemens a Opentax, teprve DOMEA-Konzept je názvem námi sledovaného komplexního metodického systému elektronické spisové služby obecně.

Dlouhodobá práce na DOMEA-Konzeptu vyústila v jeho uznání Spolkovým úřadem pro informatiku (KbSt) jako certifikačního standardu, kterým jsou ověřovány používané elektronické systémy. Certifikační řízení běží od března 2005, systémy, které se uchází o udělení certifikátu DOMEA-Konzept, musí prokázat, že jejich provoz splňuje minimálně 120 z přibližně 1000 předepsaných bodů. Tyto požadavky jsou přesně definovány v katalogu, který je např. volně dostupný ke stažení na internetu (<http://www.kbst.bund.de/-413/DOMEA-Konzept.htm>). DOMEA-Konzept se ve státním sektoru setkal obecně s neobyčejně kladnou odezvou.

Přesto v německé veřejné správě dosud převládá vedení spisové služby v klasické, papírové podobě. V některých ministerských resortech, respektive jejich referátech sice již běží pilotní projekty elektronických spisových systémů, vůdčí ovšem stále zůstávají papírová akta. Na vině je několik faktorů. Především dosud nebyla uspokojivě vyřešena problematika elektronických podpisů, nejistota panuje v otázce co signovat, jak signovat apod. Původce má často zájem na uchovávání elektronických dokumentů ve vlastní režii, aniž by se koncepčně zamýšlel nad způsobem, jakým by tak činil. Významná je technická stránka věci, finanční problematiku ovšem rovněž nelze pominout. Zavedení elektronických systémů a sofistikované správy elektronických dokumentů brání rovněž rozdílná legislativa jednotlivých spolkových států. Příslušné právní normy jsou zde zatíženy celou řadou výjimek, které znesnadňují nakládání s daty. Archivy se například často marně ucházejí o získání různých databází. Databáze na rozdíl od jiných dokumentů nepodléhají v Německu povinnosti předávání do archivu. Na úřadech v některých případech dochází k zákonem nařízenému mazání určitých databází (týká se to především osobních dat) bez přístupu archivu. Spletitost právní situace v Německu lze demonstrovat na příkladu výjimečného postavení Bavorska, kde je naopak legislativně zakotvena povinnost úřadu tato data nejprve nabídnout archivu, až posléze následuje skartace. V Hesensku se musí rejstříky trestních spisů automaticky mazat. Podle platného archivního zákona musí původce archivu (s množstvím výjimek, viz zmíněné databáze) elektronické dokumenty nabízet, a tím i přebírat vzniklé náklady na jejich předávání. Tento moment je ovšem stále ještě značně právně zamlžený, takže reálná situace vypadá jinak. Z dostupných informací zatím pouze v Meklenbursku je od roku 2003 k dispozici zákon o spisové službě, který výslovně říká, že úřad je povinen hradit náklady na uchovávání elektronických dokumentů deponovaných u sebe, stejně jako náklady vzniklé při transferu do příslušného archivu (náklady na nosiče, migraci apod.). Neuspokojivý stav řešení problematiky elektronických dokumentů u původců přitom ostře kontrastuje s dlouhodobým módním trendem digitalizovat v úřadech vše co se dá, podporovaným samozřejmě agresivní politikou výrobců softwaru. Výsledkem je v lepším případě zavalení archivu dokumenty v „perverzních formátech“ (dle slov jednoho z účastníků školení), v horším případě se do archivu nedostane nic.

Řešitelé projektu DOMEA-Konzet předkládají komplexní návrh koncepce dlouhodobého archivování elektronických dokumentů. Vycházejí ze zkušeností svých i zkušeností zahraničních kolegů, především z anglosaských zemí. Německý Spolkový archiv má na kontě

již několik převodů a částečného zpřístupnění starých souborů elektronických dokumentů z prostředí státní správy obou německých republik z období 60. – 90. let minulého století. Jsou jimi databáze (různé zaměstnanecké statistiky z 90. let, hlášení o úmrtích a pohraničních incidentech z dob NDR, kádrová data aj.), elektronické publikace, elektronické pozůstalosti (např. pozůstalost říšského kancléře Josefa Wirtha částečně získaná digitalizací materiálů deponovaných v Moskvě nebo pozůstalost ministerského předsedy a předsedy Spolkového ústavního soudu Ernsta Bendy), některá geodata, produkty elektronických spisových systémů a internetové stránky.

Protože konečné prosazení základních principů správy ED ve státních úřadech, odpovídajících nárokům dlouhodobé archivace, je záležitostí horizontu několika let a současně zde figuruje akutní nutnost přebírání elektronických dat, kterým hrozí zánik, preferuje Spolkový archiv přejímání dat v jakémkoliv formátu, jenž si posléze vlastními náklady transformuje do požadovaného tvaru (preferované formáty: ASCII, PDF-A, TIFF, XML). Jedná se samozřejmě o provizorní řešení (je třeba zohlednit nároky technické, finanční i personální), ovšem v nastalé situaci lze toto řešení označit za pravděpodobně jediné správné. V Bundesarchivu jsou data uchovávána ve dvou kopiích, primární kopie se nachází na magnetickém uložišti, sekundární na optickém nosiči (CD-R). Koncoví uživatelé mají možnost studovat tato data v místě archivu nebo si za jistých předpokladů mohou odnést kopii na CD s sebou (45.50 EUR/CD). Vlastnímu zpřístupnění (zatím pouze odborné veřejnosti) předchází logická anonymizace dat. Badatel má potom k dispozici pouze ED v archivační podobě. Aby získal požadované informace, je třeba texty rozbalit a dekodovat některým z příslušných softwarových nástrojů. Jedná se tedy o celkem nákladnou operaci. Z tohoto důvodu využívají ED ve Spolkovém archivu zatím spíše řešitelé větších, finančně zabezpečených výzkumných projektů nebo státní správa, než jednotlivci (např. pracovní skupina pro šetření zpronevěry majetku DDR z let 1990 a 1991).

Zhodnocení pracovní cesty

Získané písemné materiály: Podklady vytištěné z powerpointových prezentací dané k dispozici účastníkům.

Přínos cesty: Marburgské školení nám poskytlo řadu zajímavých zjištění. Především je to potvrzení správnosti koncepčního směřování našeho pracoviště zaměřeného na dlouhodobou archivaci ED (způsob budování datového skladu a systém přebírání dat od původců, cílený průzkum používaných softwarových aplikací u omezeného počtu původců apod.). Výsadní postavení Spolkového archivu v oblasti ED v Německu kontrastuje s překvapivě nízkou úrovní informovanosti o tomto problému nižších složek archivních orgánů v Německu. Přestože se DOMEA-Konzept setkává s nebyvalým zájmem u původců, archivní obec v tomto směru zaostává. Na leden příštího roku (2006) plánuje Spolkový úřad pro informatiku (KbSt) dvoudenní konferenci, na které by měla být přiblížena nová podoba DOMEA-Konzeptu mimo jiné i „archivářské veřejnosti“ (<http://www.kbst.bund.de/Aktuelles-aus-der-KBSt-29.308099/Erfolgreiches-DOMEA-Konzept-KB.htm?global.home=1>). Všichni účastníci školení se jednomyslně shodli na aktuálnosti řešeného tématu a společně nastínili jeho šíři. Příležitostně metodické lavírování Bundesarchivu v některých otázkách archivace ED je třeba vnímat jako důsledek překotného rozvoje oborů spjatých s ED. Dnes publikované návody a doporučení velice rychle zastarávají, což klade zvýšené nároky na spolupráci specializovaných pracovišť a aktivní prezentační politiku. Kromě nám již známých projektů věnovaných dlouhodobé archivaci (DOMEA-Konzept, NESTOR) jsme si dále rozšířili obzor o některé nové (např. OSCI-Leitstelle Bremen – zabývá se shromažďováním a publikací metadat různých oborů, <http://www.osci.de/>) nebo jsme byli seznámeni s výsledky

mezinárodních konferencí o ED (např. iPRES Göttingen, <http://rdd.sub.uni-goettingen.de/conferences/ipres/>).

Přehled příloh:

- 1) Program školení
- 2) Seznam účastníků